

## **Роль ситуативної психологічної готовності в професійній тренажерній підготовці майбутніх фахівців управління повітряним рухом**

---

Hill T.A. The role of situational psychological readiness in professional simulator training in future air traffic controllers / T.A. Hill // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 31. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2016. – P. 479–492.

---

**Т.О. Хілл. Роль ситуативної психологічної готовності в професійній тренажерній підготовці майбутніх фахівців управління повітряним рухом.** У статті висвітлено роль ситуативної психологічної готовності в професійній тренажерній підготовці майбутніх фахівців управління повітряним рухом за рахунок проведення теоретичного та емпіричного дослідження. Визначено основну специфіку професійної діяльності фахівців управління повітряним рухом у відповідності до вимог науково-технічного прогресу. Охарактеризовано у загальному вигляді основні проблемні аспекти діяльності фахівців управління повітряним рухом. Перераховано три основні типи психологічних задач професійної діяльності фахівців управління повітряним рухом. Подано визначення психологічної готовності та характеристику психологічної готовності, її структурних елементів у відповідності до особистісного та структурного підходів, із посиланням на прибічників даних підходів. Визначено роль і місце психологічної готовності у професійній діяльності. Подано визначення та характеристику довготривалої ситуативної готовності. Визначено поняття ситуативної психологічної готовності в рамках діяльності в особливих умовах. Дається основна характеристика ситуативної психологічної готовності у професіях, пов'язаних з високим рівнем відповідальності та ризику. Представлено структуру ситуативної психологічної готовності фахівців управління повітряним рухом. Проведено дослідження впливу ситуативної психологічної готовності на якість виконання екзаменаційних тренажерних вправ майбутніми фахівцями управління повітряним рухом. Досліджено рівень прояву ситуативної психологічної готовності за допомогою анкет, розроблених для студентів-авіадиспетчерів та експертів/інструкторів тренажерної підготовки. Оцінено поетапно експертами та інструкторами якість виконання тре-

нажерних вправ студентами. Проаналізовано отримані данні за допомогою методів математичної статистики та представлено отримані результати. Емпірично зафіксовано прямий зв'язок між рівнем прояву ситуативної психологічної готовності та якістю виконання тренажерних вправ майбутніми фахівцями управління повітряним рухом.

**Ключові слова:** психологічна готовність, ситуативна психологічна готовність, управління повітряним рухом (УПР), тренажерна підготовка, професійна підготовка, студент-авіадиспетчер, діяльність в особливих умовах, саморегуляція.

**Т.А. Хилл. Роль ситуативной психологической готовности в профессиональной тренажерной подготовке будущих специалистов управления воздушным движением.** В статье освещена роль ситуативной психологической готовности в профессиональной тренажерной подготовке будущих специалистов управления воздушным движением на основании проведённого теоретического и эмпирического исследования. Определена специфика профессиональной деятельности специалистов управления воздушным движением в соответствии с требованиями научно-технического прогресса. Охарактеризованы в общем виде основные проблемные аспекты деятельности специалистов управления воздушным движением. Перечислены три основных типа психологических задач профессиональной деятельности специалистов управления воздушным движением. Дано определение психологической готовности. Представлена характеристика психологической готовности и её структурных элементов в соответствии с личностным и функциональным подходами, ссылаясь на сторонников данных подходов. Определены роль и место психологической готовности в профессиональной деятельности. Даны определение и характеристика долгосрочной психологической готовности. Определено понятие ситуативной психологической готовности в рамках деятельности в особых условиях. Дана основная характеристика ситуативной психологической готовности в профессиях, связанных с высоким уровнем ответственности и риска. Представлена структура ситуативной психологической готовности специалистов управления воздушным движением. Проведено исследование влияния ситуативной психологической готовности на качество выполнения экзаменационных тренажерных упражнений будущими специалистами управления воздушным движением. Исследовано уровень проявления ситуативной психологической готовности при помощи анкет, разработанных для студентов-авиадиспетчеров и экспертов/инструкторов тренажерной подготовки. Оценено поэтапно экспертами и инструкторами качество выполнения тренажерных упражнений студентами. Проанализированы полученные данные при помощи методов математической статистики и представлены полученные результаты. Эмпирически зафиксирована прямая связь между уровнем проявления ситуативной психологической готовности и качеством выполнения тренажерных упражнений будущими специалистами управления воздушным движением.

**Ключевые слова:** психологическая готовность, ситуативная психологическая готовность, управление воздушным движением (УВД), тренажёрная подготовка, профессиональная подготовка, студент-авиадиспетчер, деятельность в особых условиях, саморегуляция.

**Постановка проблеми.** Незважаючи на постійне вдосконалення технічних систем та впровадження новітніх засобів автоматизації, вимоги до виконання професійних обов'язків фахівцем оператором системи «людина-машина» підвищуються, а ціна помилки зростає. Враховуючи високу психоемоційну та інтелектуальну спрямованість професійної діяльності фахівців УПР, можна зазначити, що не лише наявність відповідних професійних знань, навичок та досвіду є вимогами професії, а й сукупність особистісних якостей та індивідуально-психологічних характеристик, які б сприяли формуванню психологічної готовності до діяльності в умовах підвищеного ризику та відповідальності, а також здатності використовувати вищеперераховані особливості у відповідності до професійної ситуації та її небезпек. Проте, психологічна готовність є необхідною, але не достатньою умовою високої професійної надійності авіадиспетчера. Беручи до уваги, що діяльність фахівців відбувається в умовах мінливої повітряної ситуації, у якій часто за дефіцитом часу фахівці УПР повинні приймати рішення, які б несли в собі мінімальний шанс виникнення помилки та забезпечували безпеку повітряного руху, важливою для розгляду стає саме ситуативна психологічна готовність авіадиспетчера.

Безумовно, основні професійні навички фахівці УПР отримують під час навчання у ВНЗ, і саме тому професійна підготовка висококваліфікованих кадрів є однією із основних задач у сучасній авіації. Ефективність професійної підготовки диспетчерського складу залежить від професійних знань, навичок, умінь, здібностей, а найбільше від індивідуально-психологічних характеристик майбутніх фахівців УПР. Проблематика проявів ситуативної психологічної готовності майбутніх фахівців УПР залишається практично не вивченою. Саме тому, врахування характеристик ситуативної психологічної готовності під час тренажерної підготовки майбутнього фахівця УПР дозволить окреслити можливі проблемні ситуації, які можуть виникати в процесі професійної підготовки, а в подальшому – і в професійній діяльності.

**Аналіз останніх досліджень.** Незважаючи на те, що проблему психологічної готовності та ситуативної психологічної готовності почали вивчати давно, їх роль та місце у професійній діяльності

ті фахівців УПР не є достатньо дослідженою. М.В. Смоленський, Дж. Коста та інші, зазначали необхідність наявності певних індивідуально-психологічних характеристик та якостей фахівців як передумови до їх ефективної діяльності. М.А.Дмитрієва, А.А.Крилов, А.І.Нафтельєв, М.Р.Ендслі, аналізуючи психологічне навантаження діяльності авіадиспетчерів робили акцент на важливості дослідження ситуаційного усвідомлення (situational awareness). Окремо психологічну готовність та ситуативну психологічну готовність розглядали вітчизняні та закордонні вчені, зокрема М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович, Б.Г.Ананьєв, Ф.Генов, Е.П.Ільїн, Л.С.Нерсесян та ін.

**Мета статті:** висвітлення ролі ситуативної психологічної готовності в професійній тренажерній підготовці майбутніх фахівців управління повітряним рухом.

**Виклад основного матеріалу.** Зі стрімким розвитком авіаційно-транспортної системи змінюються й особливості професійної діяльності фахівців УПР. Тенденції науково-технічного прогресу значною мірою визначають певні характерні особливості діяльності фахівців, серед яких можна зазначити наступні [8]:

1. Розвиток авіаційної техніки спричинив збільшення кількості керуємих авіадиспетчером об'єктів та їх параметрів;

2. Техніка стає легшою в експлуатації, але водночас висуває підвищені вимоги до швидкості і точності дій, а також до швидкості прийняття рішення авіадиспетчером при виконанні керівних функцій;

3. Збільшується відповідальність за виконувани дії, тому що помилка може спричинити аварійні та трагічні інциденти, що несуть за собою велику кількість матеріальних та часових затрат, залучення широкого спектра спеціалістів різних професійних груп, наносять шкоду довкіллю (у випадку аварійної ситуації) і зазвичай, спричинюють травмування та загибель людей.

4. Виконання певних професійних дій, які потребують складної сполученої діяльності (наприклад, одночасне сприйняття звукових, мовних, світлових, тактильних і пропріоцептивних сигналів; сполучення автоматизованих дій; безпосереднє зіставлення поточних і прогнозованих параметрів польоту, інформації від бортових і наземних систем тощо), призводить до психоемоційного напруження, що зумовлює передусім не фізичну тяжкість, а нервово-психічну напруженість професійної діяльності.

5. Автоматизація польотів потребує від фахівців УПР високої готовності до екстрених дій. Враховуючи, що для діяльності характерні періоди монотонності, де основною функцією є спо-

стерігання та контроль польоту, то при виникненні особливих ситуацій від фахівця очікується швидка мобілізація, переключення до активних дій із визначення локалізації та ліквідації відхилень.

Для діяльності фахівців УПР характерна постійна наявність ризику та роботи в умовах, які можуть привести до виникнення психоемоційного напруження. Робота в обмежених часових рамках, висока відповідальність за кожне прийняте рішення, обмеженість інформації що надходить, зумовлює не лише необхідність прояву високого рівня професіоналізму диспетчера, а й низки індивідуально-психологічних якостей. Ускладнюється професійна діяльність насамперед, що кожна з виконуваних задач несе в собі значний психологічний зміст. М.А. Дмитрієва, А.А. Крилов та А.І. Нафтельєв, проводячи аналіз діяльності фахівців УПР з психологічної точки зору, виокремили такі основні три групи психологічних задач [1]:

1. Задачі, пов'язані з засвоєнням інформації, серед яких основними є сенсорно-перцепційні, перцепційні та аттенційні, тобто ті, які зумовлені активністю зорових і слухових аналізаторів, здатністю зберігати стійкість уваги та своєчасно перерозподіляти увагу.

2. Задачі, пов'язані зі збереженням та переробкою інформації, з яких основними є мнемічні (запам'ятовування, чітке та своєчасне збереження, а потім забування інформації), імажинитивні (можливість виокремлювати елементи професійної ситуації і поєднувати їх у концептуальну модель) та мисленеві (знаходження взаємозв'язку між різними елементами професійної ситуації, її оцінка, прогнозування її змін та, найголовніше, швидке та якісне прийняття рішень).

3. Задачі, пов'язані з передачею інформації УПР, а саме перцептивно-моторні (регулювання роботи систем) та мовленево-моторні (якість передачі інформації та комунікації).

Відповідно, професійна підготовка майбутніх фахівців стає складним та багатовимірним процесом, який включає не лише набуття теоретичної й практичної компетенції, а й розвиток особистісних характеристик фахівця відповідно до вимог професії. Очевидно, що для забезпечення належної якості професійної діяльності, майбутні фахівці УПР повинні бути працездатними, враховуючи як психофізіологічний, так і особистісний аспекти [7]. Психофізіологічна складова діяльності авіадиспетчера відіграє важливу роль і загалом є першочерговим критерієм професійного відбору та допомагає визначити потенційні можливості

фахівців. Проте, найважливішими являються особистісні компетенції авіадиспетчера, що зумовлюють його психологічну готовність до ціленаправленої діяльності в особливих умовах [10].

Загалом, психологічна готовність до діяльності в умовах ризику розглядається як активний стан індивіда, що являє собою комплексне утворення функціональних та особистісних компонентів і виступає регулятором доцільної поведінки, сприяє збереженню ефективності діяльності та її мотиваційно-смыслового підкріплення [3]. Феномен готовності особистості до професійної діяльності є предметом дослідження вітчизняних та зарубіжних науковців, які загалом виокремили два підходи до визначення поняття психологічної готовності – функціональний та особистісний. У відповідності до функціонального підходу – готовність є певним психічним станом індивіда. Вона розглядається у часовому розрізі, тобто як короткочасна або довготривала. В одному з цих її станів, домінуючому в певній ситуації, активуються психічні функції – уміння індивіда мобілізуватись психічно і фізично. Прихильниками даного підходу були Ф.Генов, Е.П.Ільїн, Л.С.Нерсесян, В.Н.Пушкін, Д.Н.Узнадзе, А.Ц.Пуні, та інші. А.Ц.Пуні структуру готовності розглядав як симптомокомплекс рис особистості, який включає в себе волю, спрямованість інтелектуальних процесів, спостережливість, уяву, стеничні емоції, гнучкість уваги та саморегуляцію [6].

У руслі особистісного підходу готовність визначається як прояв індивідуальних якостей особистості, які обумовлені ефективним характером діяльності з високою результативністю та їх цілісності. Прихильниками цього підходу є М.І.Дяченко, Л.А.Кандибович, Б.Г.Ананьєв, В.А.Крутецький, В.Д. Шадриков, А.А.Деркач та інші. А.А.Деркач визначає поняття готовності як цілісного прояву властивостей особистості, виділяючи три основні компоненти, такі як пізнавальний, емоційний та мотиваційний [5]. К.М.Дурай-Новакова в структурі професійної готовності як цілісного явища (складне особистісне утворення, багатопланова і багаторівнева система якостей, властивостей і станів, які в своїй сукупності дозволяють певному суб'єкту більш чи менш успішно здійснювати діяльність) виділяє такі основні компоненти [2]: мотиваційний компонент (професійно значимі потреби, інтереси та мотиви професійної діяльності); орієнтаційно-пізнавально-оціночний компонент (знання та уявлення про зміст професії і вимоги до професійних ролей, засоби вирішення професійних завдань, самооцінка професійної підготовленості); емоційно-вольовий компонент (почуття відповідальності за резуль-

тати діяльності, самоконтроль, вміння керувати діями, з яких складається виконання професійних обов'язків); операційно-дієвий компонент (мобілізація та актуалізація професійних знань, умінь та навичок, адаптація до вимог професійних ролей і умов діяльності); настановочно-поведінковий компонент (настрой на доброякісну роботу).

Також психологічна готовність визначається як функціональний стан, який сприяє успішній діяльності, забезпечує її високий рівень виконання (Л.С.Нерсисян, Ф.О.Генов та інші). Відповідно до цього підходу, стан готовності зумовлюється стійкими психічними особливостями, притаманними даній особистості. Вони не являють собою перенесення якостей і станів у нову ситуацію, а лише їх актуалізацією. На стан готовності впливають і ті конкретні умови, в яких проходить діяльність. М.Дяченко та Л.Кандибович виокремлюють довготривалу і ситуативну форми готовності до діяльності. У загальному вигляді довготривала готовність охоплює: позитивне ставлення до професії та професійної діяльності, адекватні вимогам професії риси характеру, здібності, темперамент, мотивація; стійкі професійно важливі особливості сприймання, уваги, мислення, емоційних і вольових психічних процесів; знання, вміння та навички, які є необхідними для певної діяльності. Довготривала готовність як стійка особистісна характеристика і важлива передумова ефективної діяльності є психологічною готовністю до неї, у тому числі й професійної. Ситуативна готовність обумовлюється такими чинниками, як: розуміння фахівцем завдання, усвідомлення особистої відповідальності за його вирішення, бажання досягти успіху й вироблення чіткого плану дій. При цьому, ситуативна готовність залежить від довготривалої і визначає її продуктивність [3].

Незважаючи на те, що вітчизняні та зарубіжні науковці робили акцент на важливості психологічної готовності та необхідності більш глибокого її дослідження, варто зазначити, що індивід може бути психологічно готовим до діяльності, але при цьому у непередбачуваних та неочікуваних обставинах проявляти ситуативну психологічну неготовність, що може спричинити помилку у діях і вплинути на ефективність виконання професійної діяльності та її результат [1]. Саме тому, значна увага повинна бути приділена дослідженню ситуативної психологічної готовності особливо у ракурсі діяльності в умовах підвищеного ризику та відповідальності.

Загалом, ситуативна психологічна готовність – це динамічний цілісний стан особистості, який характеризується внутріш-

ньою налаштованістю на певну діяльність та поведінку за рахунок мобілізації внутрішніх ресурсів для її послідовної, доцільної реалізації [3].

Виникнення стану ситуативної психологічної готовності фахівця починається з постановки мети на основі потреб і мотивів (або усвідомлення поставлених перед ним завдань). Далі йде опрацювання плану настанов, моделей, схем майбутніх дій. Потім фахівець втілює готовність, яка виникла, в предметні дії, застосовуючи певні засоби діяльності, порівнюючи хід і проміжні результати з поставленою метою, вносячи корективи. Але найважливішим компонентом постає емоційне налаштування або «включення» фахівця у роботу, тобто мобілізація внутрішніх ресурсів у відповідності до вимог професійного середовища [4].

Особливе місце ситуативна психологічна готовність займає й у професійній діяльності в умовах підвищеного ризику та відповідальності. Ситуативна психологічна готовність сприяє повноцінному включенню до роботи, не зважаючи на її поточний стан (ступінь її складності/інтенсивності/монотонності), сприяє усвідомленню фахівцем свого фізичного та психоемоційного стану [8].

Незважаючи на те, що існує декілька підходів до визначення структури психологічної готовності (які були зазначені вище) та частково структури ситуативної готовності, з урахуванням специфіки професійної діяльності авіадиспетчерів, ми пропонуємо визначати наступні структурні компоненти ситуативної психологічної готовності у діяльності фахівців:

1) *мотиваційний компонент* – потреба в успішному виконанні поставленої задачі; прагнення як великих, так і незначних досягнень; вміння фахівця УПР заохочувати себе до діяльності (особливо у монотонні періоди);

2) *емоційно-вольовий компонент* – почуття відповідальності за діяльність; віра у власні сили та успіх; навички саморегуляції та управління власним емоційним станом; здатність до самообілізації; навик зосередження та відсторонення від зовнішніх подразників; здатність до подолання страху та сумніву; ентузіазм до роботи;

3) *операційно-дієвий компонент* – мобілізація та актуалізація відповідних до професійних знань, умінь та навичок; адаптація до вимог і умов поточної ситуації; розуміння засобів досягнення цілей;

4) *соматорефлексивний компонент* – здатність до саморефлексії; увага до власного самопочуття; відслідковування тілесних відчуттів; знання власних методів покращення самопочуття.



Отже, основна роль ситуативної психологічної готовності у професійній діяльності фахівців УПР полягає у забезпеченні стресостійкості та стійкості по відношенню до дії зовнішніх подразників, що у результаті забезпечує підвищення надійності фахівців та ефективності їх діяльності. Відповідно, прояви ситуативної психологічної готовності беруть початок ще під час проходження тренажерної підготовки у ВНЗ і по закінченню навчання, від майбутніх фахівців очікується оволодіння навиком самообілізації та миттєвого включення до роботи, тобто ситуативної психологічної готовності.

Для вивчення впливу ситуативної психологічної готовності на успішність практичної (тренажерної) підготовки майбутніх фахівців УПР на першому етапі емпіричного дослідження нами було застосовано метод експертної оцінки. В якості експертів, виступили викладачі кафедри «Аеронавігаційні системи» Інституту аеронавігації Національного авіаційного університету (2 викладачі), яким було запропоновано надати загальну оцінку проходженню тренажерних завдань майбутніми фахівцями на підставі їх спостережень за студентами протягом навчальних років. В емпіричному дослідженні брали участь студенти-авіадиспетчери 4-го курсу (52 особи) віком 20–22 роки. Експертам було запропоновано оцінити виконання вправ майбутніми фахівцями за 5-бальною шкалою у відповідності до критеріїв розробленої нами анкети «*Характеристика показників психологічної налаштованості на діяльність та якості праці майбутніх фахівців УПР під час тренажерних вправ (на підставі оцінок інструкторів)*». Інструкторам було запропоновано оцінити наступні прояви диспетчерів: інтерес до завдань та бажання працювати; прагнення якнайкраще виконувати завдання; впевненість у собі та своїх діях; швидкість реакції у непередбачуваних обставинах; включеність до роботи, зосередженість; самоконтроль та емоційна саморегуляція; наполегливість та боротьба за результат; швидкість реакції; якість виконання вправ/завдань.

Другий етап емпіричного дослідження розгортався у рамках державного іспиту з тренажерної підготовки, під час якого кожен зі студентів на тренажері виконував завдання характерні для повсякденної діяльності авіадиспетчера з різною інтенсивністю навантаження. Виконання тренажерних вправ оцінювали п'ять незалежних експертів, які досі не були залучені до навчального процесу зі студентами. Тренажерні вправи були направлені на оцінку успішності виконання майбутніми диспетчерами таких завдань (у рамках державного іспиту): ведення процедурно-

го (планового) контролю; ведення радіолокаційного контролю; оперативність і правильність прийняття рішень при УПР; дотримання безпеки польотів при УПР; дії при УПР в особливих умовах польоту; дії при УПР в аварійних ситуаціях; виконання пультових операцій; дотримання правил ведення радіозв'язку та фразеології радіообміну; взаємодія з суміжними диспетчерськими пунктами та службами аеропорту.

Процедура проведення експериментальної частини складалась з наступних кроків: перед початком екзаменаційної тренажерної вправи студенти (по вісім чоловік) заходили до аудиторії, де їм було запропоновано відповісти на питання розробленої нами анкети «*Суб'єктивна оцінка психологічної готовності до виконання вправи (СПГ на етапі налаштування на завдання)*». Анкета складалась з двадцяти тверджень, які необхідно було ранжувати за чотирибальною шкалою (1= повністю не погоджуюсь; 2= скоріше ні, а ніж так; 3= скоріше так, ніж ні; 4= повністю погоджуюсь). Твердження для оцінки в анкеті були відібрані за методом експертної оцінки, беручи за основу структурні компоненти ситуативної психологічної готовності. Дана анкета була направлена на суб'єктивну оцінку ситуативної психологічної готовності на етапі налаштування до виконання тренажерної вправи. Прикладами тверджень є наступні: я хочу в усьому бути успішним та виконати завдання якнайкраще; я здатен зосередитись на завданні у повній мірі; я розумію, у чому полягають мої професійні пріоритети; якщо я відчую перенапруження, то знаю як його подолати та розслабитись.

Після цього студенти приступили до виконання тренажерної вправи, протягом якої вони періодично змінювались у своїх ролях (відповідальності за сектори та інш.). Виконання вправи відбувалося під чітким спостереженням експертів. По завершенню виконання вправи студенти повторно відповіли на питання нашої анкети «*Ретроспективна суб'єктивна оцінка рівня ситуативної психологічної готовності*», твердження якої були побудовані на основі анкети «*Суб'єктивна оцінка психологічної готовності до виконання вправи (СПГ на етапі налаштування на завдання)*», але були сформульовані в доконаному часі, тобто у ретроглядній перспективі по відношенню до виконаних вправ під час іспиту. Експертам було запропоновано оцінити виконання студентами тренажерних вправ за допомогою розробленої нами анкети «*Оцінка експертами особливості виконання майбутнім фахівцем УПР тренажерної вправи*», показники якої були відібрані за аналогію до анкети «*Характеристика показни-*

ків психологічної налаштованості на діяльність та якості праці майбутніх фахівців УПР під час тренажерних вправ (на підставі оцінок інструкторів)».

У результаті проведеного оцінювання успішності виконання професійних завдань на тренажері студентами авіадиспетчерами було виділено 2 групи студентів. До групи 1 ми віднесли тих майбутніх фахівців, які отримали середній бал 5 за виконання завдань на тренажері, до групи 2 ввійшли ті студенти, які отримали середній бал за виконання професійних завдань на тренажері – 3 і 4.

За результатами проведеного дослідження серед майбутніх фахівців УПР були встановлені такі кореляційні зв'язки між *«Характеристика показників психологічної налаштованості на діяльність та якості праці майбутніх фахівців УПР під час тренажерних вправ»* та *«Оцінка експертами особливості виконання майбутнім фахівцем УПР тренажерної вправи»*, ( $\rho=0,664^{**}$ ) на рівні значимості ( $\text{sig}=0,001$ ); між *«Ретроспективна суб'єктивна оцінка рівня ситуативної психологічної готовності»* та *«Оцінка експертами особливості виконання майбутнім фахівцем УПР тренажерної вправи»* ( $\rho=0,391^*$ ) на рівні значимості ( $\text{sig}=0,005$ ). Для порівняння групи студентів з високими показниками успішності тренажерної підготовки та групи студентів із середнім рівнем успішності тренажерної підготовки, нами був застосований t-test.

Аналіз отриманих даних дозволив встановити, що у *групі 1* (33 студенти-авіадиспетчери, які отримали середній бал «5» за виконання тренажерних завдань) отримали високу оцінку проявів ситуативної психологічної готовності інструкторами та експертами, а в *групі 2* (19 студентів-авіадиспетчерів, які отримали середній бал «4» та «3») за виконання тренажерних вправ отримали середню оцінку проявів ситуативної психологічної готовності інструкторами та експертами.

У відповідності до суб'єктивного оцінювання студентами високий рівень прояву ситуативної психологічної готовності (за результатами *«Суб'єктивна оцінка психологічної готовності до виконання вправи (СПГ на етапі налаштування на завдання)»* та *«Суб'єктивна оцінка психологічної готовності до виконання вправи (СПГ на етапі налаштування на завдання)»*) у *групі 1* мають 91% майбутніх фахівців УПР, та в *групі 2* – 83%.

Отже, результати дослідження дозволили виявити зв'язок між ситуативною психологічною готовністю та оцінкою якості виконання тренажерних вправ експертами (чим вищий рівень

прояву ситуативної психологічної готовності у студентів, тим вища якість виконання тренажерних вправ).

**Висновки.** У результаті теоретичного та емпіричного дослідження було встановлено, що майбутні фахівці напряму «Аеронавігація», які мають вищі показники якості виконання екзаменаційних тренажерних вправ. Аналіз наукової літератури дозволив встановити, що стан ситуативної психологічної готовності сприяє підвищенню надійності та ефективності діяльності майбутніх фахівців. Ситуативна готовність не являється постійною величиною, може змінюватись у процесі виконання роботи, при цьому її зміни значною мірою залежать від індивідуально-психологічних характеристик фахівців, рівня їх підготовки, дій, що виконують, організації робочого місця тощо. Це приводить до розуміння необхідності включення психологічної підготовки як імпліцитної складової до систем навчання майбутніх авіадиспетчерів.

#### **Список використаних джерел**

1. Дмитриева М. Психология труда и инженерная психология / М. Дмитриева, А. Крылов, А. Нафтульев. – 1979. – 228 с.
2. Дурай-Новакова К. М. Формирование профессиональной готовности студентов к педагогической деятельности : автореф. дисс. на соис.наук. степень докт. псих. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика и история педагогики» / К. М. Дурай-Новакова. – М., 1983. – 18 с.
3. Дьяченко М.И. Психологическая готовность / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – М. : Наука, 1986. – 315 с.
4. Дьяченко М.И. Готовность к деятельности в напряженных ситуациях: Психол.аспект / М.И. Дьяченко, Л.А. Кандыбович, В.А. Пономаренко. – Минск : Изд-во «Университетское», 1985. – 206 с.
5. Кораблина Э.П. Становление психологической готовности к инженерной деятельности у студентов технического вуза : автореф. дис. на соис. наук. степень канд. псих. наук: спец. 19.00.03 «Психология труда, инженерная психология, эргономика» / Э.П.Кораблина. – Л., 1990. – 17 с.
6. Моляко В.А. Психологическая готовность к труду на современном производстве/В.А.Моляко, М.Л.Смульсон.– К. : Знание, 1985. – 96 с.
7. Смирнов.Б.А. Психология деятельности в экстремальных ситуациях / Б.А. Смирнов, Е.В. Долгополова. – Харьков : «Гуманитарный центр», 2008. – 292 с.

8. Ударцева Т. Є. Автоматизована система визначення працездатності та надійності авіаційних операторів / Т.Є.Ударцева//Открытые информационные и компьютерные интегрированные технологии. – Харьков, 2001 – №26. – С.176–180.
9. Giovanni Costa.Occupational stress and stress prevention in air traffic control: working papers/C.Giovanni . – International labor office Geneva. – 2009. – 43 с.
10. Smolensky M.W. Human factors in air traffic control / M.W.Smolensky, E.S.Stein. – USA. : Academic press, 1998. – 477 с.

### Spysok vykorystanyh dzherel

1. Dmitrieva M. Psihologija truda i inzhenernaja psihologija / M. Dmitrieva, A. Krylov, A. Naftul'ev. – 1979. – 228 s.
2. Duraj-Novakova K. M. Formirovanie professional'noj gotovnosti studentov k pedagogicheskoj dejatel'nosti : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja dokt. psih. nauk: spec. 13.00.01 «zagal'na pedagogika ta istorija pedagogiki» / K. M. Duraj-Novakova. – M., 1983. – 18 s.
3. D'jachenko M.I. Psihologicheskaja gotovnost' / M. I. D'jachenko, L. A. Kandybovich. – M. : Nauka, 1986. – 315 s.
4. D'jachenko M.I. Gotovnost' k dejatel'nosti v naprjazhennyh situacijah: Psihol.aspekt / M.I. D'jachenko, L.A. Kandybovich, V.A. Ponomarenko. – Minsk : Izd-vo «Universitetskoe», 1985. – 206 s.
5. Korablina Je.P. Stanovlenie psihologicheskoj gotovnosti k inzhenernoj dejatel'nosti u studentov tehničeskogo vuza : avtoref. dis. na zdobuttja nauk. stupenja kand. psih. nauk: spec. 19.00.03 «psihologija praci, inzhenerna psihologija, egronomika» / Je.P.Korablina . – L., 1990. – 17 s.
6. Moljako V.A. Psihologicheskaja gotovnost' k trudu na sovremennom proizvodstve/V.A.Moljako, M.L.Smul'son. – K. : Znanie, 1985. – 96 s.
7. Smirnov.B.A. Psihologija dejatel'nosti v jekstremal'nyh situacijah / B.A. Smirnov, E.V. Dolgopolova. – Har'kov : «Gumanitarnyj centr», 2008. – 292 s.
8. Udarceva T. Є. Avtomatizovana sistema viznachennja pracezdatnosti ta nadijnosti aviacijnih operatoriv / T.Є.Udarceva // Otkrytye informacionnye i komp'juternye integrirovannye tehnologii. – Har'kov, 2001. – №26. – S.176–180.

9. Giovanni Costa. Occupational stress and stress prevention in air traffic control: working papers/S.Giovanni . – International labor office. – Geneva, 2009. – 43 s.
10. Smolensky M.W. Human factors in air traffic control / M.W.Smolensky, E.S.Stein. – USA. : Academic press, 1998. – 477 s.

**T.A. Hill. The role of situational psychological readiness in professional simulator training in future air traffic controllers.** This article shows the role of situational psychological readiness in professional simulator training in future air traffic controllers on the basis of theoretical and empirical analysis. The specifics of professional activities of air traffic controllers was defined taking into regard the main tendencies of technical and scientific progress. The main problematic aspects of professional activities of air traffic controllers were characterized. Three main types of psychological tasks in professional everyday activities of air traffic controllers were named. A definition of psychological readiness was given. The characteristics of psychological readiness was presented including a description of its key components in accordance with approaches to its definition, including the references to the main researches of individual and functional approaches. The main role and meaning of psychological readiness in professional activities were defined. The definition and characteristics of long-term psychological readiness were presented. The definition of situational psychological readiness in risky environments was given. The main characteristics of situational psychological readiness in professions related to high risk and responsibility were offered. The structure of situational psychological readiness in air traffic controllers was presented. The research on the influence of situational psychological readiness on the quality of completing exam simulator tasks by the future air traffic controllers was conducted. The level of situational psychological readiness was investigated using the questionnaires developed for the students and experts/instructors in simulator training. The quality of completion of the training tasks by the students was evaluated by experts/instructors. The collected data were analyzed using the statistics methods and the results were presented. The main correlation between situational psychological readiness and the quality of completed simulator tasks by the future air traffic controllers was found.

**Key words:** psychological readiness, situational psychological readiness, air traffic control (ATC), simulator training, professional training, air traffic control student, activities in special conditions, self-regulation.

*Received December 04, 2015*

*Revised December 21, 2015*

*Accepted January 02, 2016*